

Jarosław Kopiasz

SPRAWOZDANIE Z RATOWNICZYCH BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH PRZEPROWADZONYCH NA STANOWISKU MILEJOWICE 19, GM. ŻÓRAWINA, WOJ. DOLNOŚLĄSKIE

W dniach 3–27.08.1999 roku przeprowadzono ratownicze badania archeologiczne na stanowisku Milejowice 19, gm. Żórawina. Inwestorem była Agencja Budowy i Eksploatacji Autostrad z siedzibą w Gliwicach. Prace archeologiczne prowadzone były przez autora sprawozdania na zlecenie i we współpracy z Instytutem Archeologii i Etnologii PAN Oddział Wrocław.

Stanowisko odkryto na początku sierpnia 1999 r. w czasie inspekcji terenu. Zauważono wtedy obiekty w N profilu odhumusowanego korytarza N nitki przyszłej autostrady A-4. Pozyskane skorupy naczyń pozwoliły wstępnie określić chronologię tych obiektów na okres halsztacki. Stanowisko położone jest około 1000 m na W od zabudowań wsi Milejowice i około 700 m od wsi Krajków. Teren ten znajduje się na wysoczyźnie morenowej Równiny Wrocławskiej na poziomie ok. 133,5 m n.p.m., zbudowanej głównie ze zwałów piasków i żwirów oraz głazów, a miejscami z glin zwałowych i ma pokrywę utworów lessopodobnych o miąższości około 0,5 m (H. Chmal 2000, s. 15).

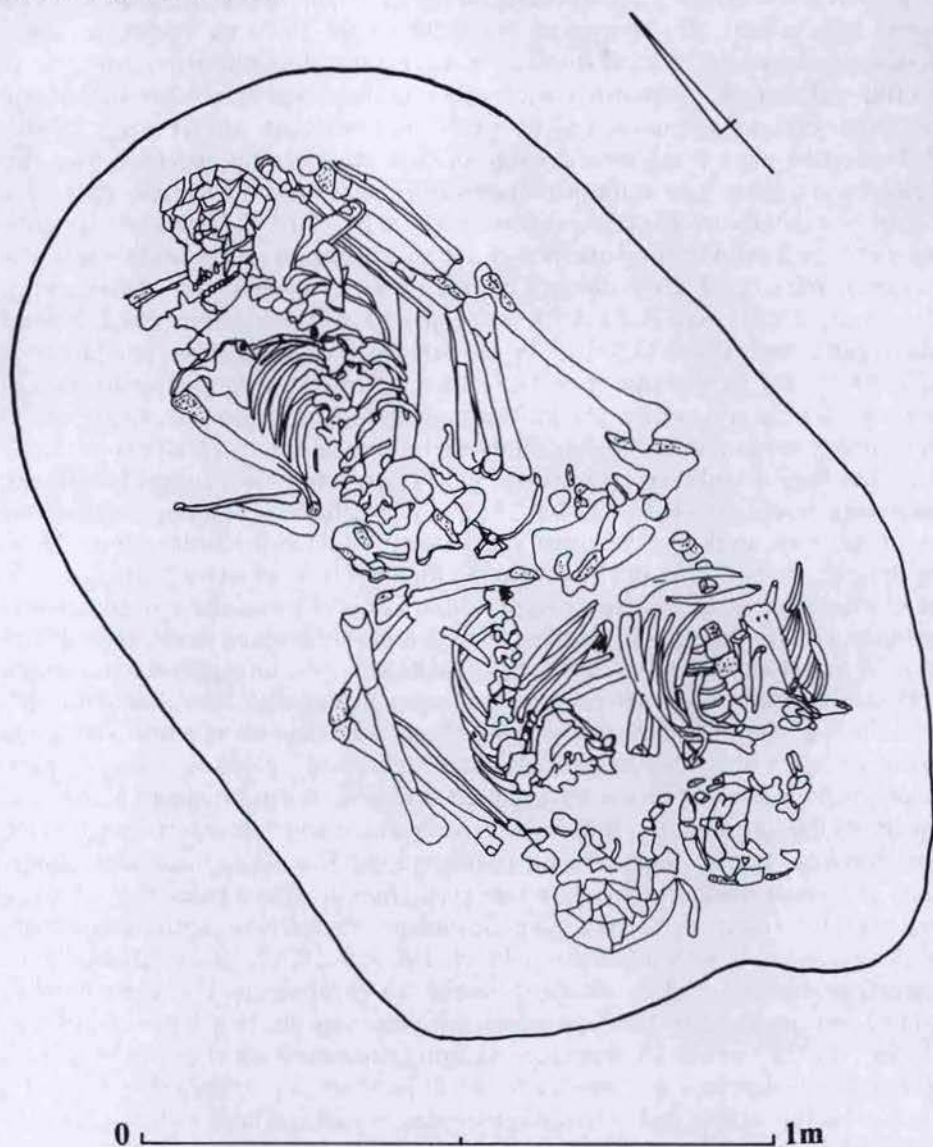
Prace przeprowadzono głównie w granicach pasa autostradowego biegnącego równoległe do drogi ekspresowej Wrocław–Gliwice. Ze względu na zaawansowanie robót drogowych należało jak najszybciej przeprowadzić badania mające na celu udokumentowanie odsłanianych obiektów, pozyskanie materiałów zabytkowych i określenie zasięgu stanowiska.

Wstępna lustracja terenu inwestycji pozwoliła stwierdzić, że badana część stanowiska została w znacznym stopniu zniszczona na początku lat 30. obecnego wieku podczas budowy zjazdu z drogi ekspresowej od strony Opola do drogi Wrocław–Strzelin. Na podstawie stratygrafii nawarstwień N i S krawędzi wykopu można przypuszczać, że oprócz usunięcia warstwy ornej i kulturowej zdjęto wówczas także do 20 cm piaszczysto-gliniastego podłoża, co spowodowało destrukcję płytszych jam i stropowych partii głębszych obiektów. Wpłynęło to na zachowanie się stosunkowo niewielkiej liczby obiektów w obrębie pasa autostradowego. W celu określenia zasięgu stanowiska usunięto z użyciem spychacza nakład piasku usypanego przez budowniczych autostrady, co było zadaniem szczególnie pracochłonnym ze względu na miąższość nasypu, wynoszącą na E skraju badanego obszaru ok. 0,80 m. Działania te umożliwiły przebadanie po-

wierzchni calca w obrębie arów: 4F-4M o ogólnej powierzchni 91,00 x 2,50-7,50 m. Z przyczyn technicznych użycie sprzętu zmechanizowanego wzdłuż S krawędzi wykopu nie były możliwe. Odślonięty tutaj obszar rozciągał się na przestrzeni arów 1F-1K, obejmując wykop dł. 50,00 m, szer. 2,00-2,30 m. W rezultacie, oprócz wykopu położonego na całej szerokości inwestycji na arach 2C-2E, 3C-3E i części arów 1A-1E, o wymiarach 50,00 x 21,20-22,10 m, eksploracja objęła także przestrzeń centrum pasa autostradowego dł. 35,00 m, szer. 6,00-10,00 m na części arów 2F-2I, 3F-3I w pasie dł. 35,00 x 6,00-10,00 m. Podjęto również działania mające na celu odślonięcie powierzchni obiektów widocznych w N profilu wykopu. W miejscu ich występowania, już poza krawędzią inwestycji, założono wykop o wymiarach 17,60 x 6,50 m, mieszczący się na arach 4B-4C. Pod warstwą orną o miąższości około 0,30 m stwierdzono obecność warstwy kulturowej o grub. 0,25 m nasyconej znaczną ilością ceramiki kultury łużyckiej. Łącznie przebadany obszar objął powierzchnię 24,1 ara. Odkryto 26 obiektów (oprócz tego 2 obiekty zarysowały się na granicy wykopu i nie zostały wyeksplorowane). Wśród nich 25 to obiekty osadnicze, a tylko jeden (nr 1) sepulkralny. Pozyskany z nich materiał zabytkowy to przede wszystkim ceramika, typowa dla inwentarza kultury łużyckiej. Wystąpiła ona w następujących obiektach: 2, 3, 7, 10-15, 18, 20. Jedynie w obiekcie 1 natrafiono na krzemienisty grocik sercowaty, charakterystyczny dla kultury unietyckiej. Bliższe datowanie części inwentarza ceramicznych kultury łużyckiej z obiektów 2, 10, 11, 15 nie jest możliwe. Bardziej charakterystyczna ceramika, którą datuje się na okres halsztacki, wystąpiła w obiektach 7, 12, 14, 18, 20. W przypadku obiektu 3 mamy do czynienia z ceramiką z IV okresu epoki brązu i z okresu halsztackiego. Należy przyjąć, iż starszy materiał dostał się do obiektu z warstwy kulturowej, co mogło nastąpić w czasie jego zasypywania. Zabytki związane z osadnictwem ludności kultury łużyckiej zalegały również w eksplorowanej warstwie kulturowej. W obrębie pasa autostradowego zachowała się ona głównie na arach 1/2F-1/2K. Wśród ceramiki przeważały fragmenty naczyń tzw. „kuchennych”, średnio- i grubościennych, częściowo o chropowatej powierzchni. Wystąpiła także mniejsza ilość ułamków ceramiki tzw. „stołowej”, gładkościennych. W pierwszej grupie przeważa ceramika wypalona w atmosferze utleniającej. Natomiast ceramika delikatniejsza, cienkościenna o starannie wygładzonych, czernionych powierzchniach nosi ślady wypału redukcyjnego. Dominuje ornament plastyczny w postaci dookolnej listwy z naniesionymi odciskami palcowymi. Uwagę zwraca także fragment czerpaczka malowanego (a właściwie zanurzonego w angobie) z obiektu 7. Natomiast w obiektach 4-6, 8, 9, 16, 17, 19a-b, 21-24, 25 nie natrafiono na materiał pozwalający ustalić ich chronologię. Położenie obiektu 16 i 17 pod spągiem ob. 14 oraz analogiczne położenie ob. 19 a-b pod ob. 18 oraz ob. 20 i ob. 22 pod ob. 13, wskazuje na funkcjonowanie ich w czasie wcześniejszym lub współcześnie w stosunku do obiektów, które je przykrywały (ob. 13, 14, 18, 20). Na tym etapie badań trudno stwierdzić czy istniał jakiś związek funkcjonalny pomiędzy opisywanymi zespołami.

Obiekt nr 1 — pochówek wieloosobniczy kultury unietyckiej (ryc. 1)

Obiekt uległ częściowemu zniszczeniu w części stropowej w latach 30. Świadczy o tym niski, w stosunku do poziomu warstwy kulturowej, poziom zalegania stropu obiektu i stosunkowo nieduża jak na grób, głębokość. Tuż przed odkryciem szkieletów ponownie uszkodzono sprzętem mechanicznym części kości długich i czaszek.

Ryc. 1. Milejowice, stanowisko 19. Pochówek wieloosobniczy

Zmarli zostali pochowani w owalnej jamie o wymiarach 1,77 x 1,11 x 0,18 m, o dłuższej osi na linii N-S (ryc. 1). Odkryto szkielety 3 osób dorosłych i kości głowy dziecka. Kościec pozakranialny dziecka prawdopodobnie uległ rozkładowi. Osobników dorosłych pochowano w układzie anatomicznym, na prawym boku, z czaszkami zwróconymi na S (szk. nr I-II) i na N (szk. nr III i IV), twarzoczaszkami na E (szk. nr I-II) i W (szk. nr III); kończyny górne zgięte w stawach łokciowych, dłonie przeważnie na wysokości piersi lub głowy (prawa dłoń szk. nr I); kończyny dolne wyprostowane (szk. nr I), lekko zgięte w stawie kolanowym (szk. nr II) lub zgięte pod kątem prostym (szk. nr III). Niewątpliwie na takie położenie kończyn dolnych wpływ miały niewielkie wymiary jamy grobowej. Wstępna analiza osteologiczna przeprowadzona przez mgr S. Gronkiewicza wykazała, iż szkielety nr I i III należały do osobników w wieku dojrzałym, płci żeńskiej. Szkielet nr II należał do osobnika płci męskiej w wieku *adultus*, kości głowy dziecka należały do osobnika w wieku *infans I*. Na jednym z kręgów lędźwiowych szk. nr II spoczywał wspomniany wyżej krzemienny grocik strzały. Szczegółowa analiza dr J. Bronowickiego wykazała, że grocik został w partii wierzchołkowej wyszczerbiony na skutek uderzenia w twardej cel. Niewykluczone więc, że osobnik nr II zginął w wyniku ugodzenia go strzałą (której zbrojnikiem był grocik) w kręgu lędźwiowy. Ze względu na kształt grocika należy go wiązać z kulturą unietycką i to raczej z jej późną fazą. Podobne grociki nawiązują do pierwowzorów używanych przez ludność kultury ceramiki sznurowej (B. Butent-Stefaniak 1997, s. 156); powyższy okaz należy do typu II/a wg systematyki B. Butent-Stefaniak, do którego należą grociki o lekko wypukłych ściankach bocznych, z niewielkim wcięciem u podstawy i długości 1,6–2,8 cm. Za przynależnością zespołu do kultury unietyckiej przemawia także rodzaj ułożenia zwłok i ich orientacja: na prawym boku, z głowami zwróconymi na S lub N, twarzoczaszkami przede wszystkim na E (W. Sarnowska 1969, s. 20; B. Butent-Stefaniak 1997, s. 180). Omawiany zespół należy do nielicznej grupy grobów unietyckich mieszczących szczątki kilku osób. W kulturze tej odsetek grobów zbiorowych stanowi jedynie 8% ogółu zespołów grobowych (B. Butent-Stefaniak 1997, s. 192), z czego większość to obiekty z pochowanymi 2–3 osobami. Część z nich to pochówki sukcesywne, na co wskazuje położenie zwłok na różnych głębokościach. Trójosobnicze pochówki tejże kultury znamy z Śląska Środkowego, m.in. z Domasławia, grób 34 (pochówek jednoczasowy?); Marszowic, grób 6, 11; Wrocławia-Oporowa, grób XIX (W. Sarnowska 1969, s. 20 i 1975, s. 118, 144; B. Butent-Stefaniak 1997, s. 193).

Obiekty kultury łużyckiej

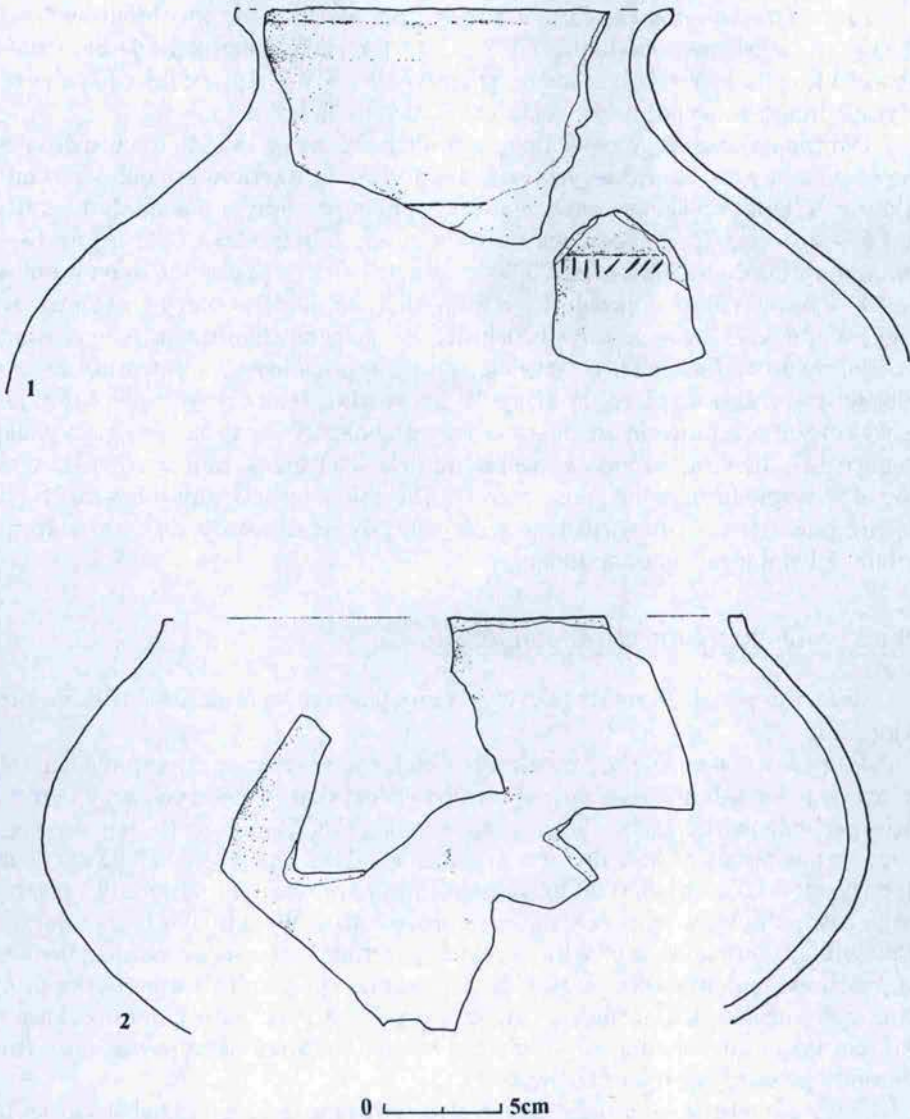
Zespół przebadanych obiektów kultury łużyckiej obejmujących jamy można podzielić na następujące kategorie funkcjonalne (wg kryteriów J. Michalskiego 1983): mieszkalne, o funkcji gospodarczej, postłupowe oraz o funkcji nieokreślonej.

Jamy mieszkalne. Kryteria klasyfikacyjne dla jam mieszkalnych spełnia częściowo obiekt nr 15. Niestety jego SW część uległa wcześniej zniszczeniu. Ocalała partia wyróżniała się w rzucie poziomym półkolistym kształtem o wymiarach 2,70 x 1,20 m; głębokość wyniosła 0,30 m. Wypełnisko stanowiła ciemnobrunatna próchnica z domieszką polepy. Z dużym prawdopodobieństwem można założyć, że pierwotnie obiekt ten posiadał w planie kształt kolisty lub owalny natomiast w przekroju poprzecznym był niemal prostokątny, z płaskim dnem i prawie pionowymi ściankami, półkolistymi w partii spągowej. Wejście do jamy, utworzone poprzez odpowiednie profilowanie ściany, mogło znajdować się w zniszczonej części obiektu lub za pomocą krótkiej drabiny. Nie stwierdzono na dnie obiektu obecności paleniska, ani śladów po nim w postaci węgla drzewnych, polepy czy kamieni. Brak urządzenia grzewczego tłumaczyć można częściowym zachowaniem obiektu lub sezonowym jego użytkowaniem, wyłącznie w ciepłej porze roku. Ściany obiektu, położone poniżej poziomu użytkowego osady, nie wzmacniano, ponieważ jama ta zagłębiona była w spoiwym, gliniastym podłożu. O konstrukcji naziemnej budowli trudno stwierdzić jednoznacznie, gdyż nie zachowały się po niej ślady. Biorąc pod uwagę zasugerowany kolisty kształt można przypuszczać, że obiekt posiadał zadaszenie szalasowe przypominające kopułę. Szkielet dachu mógł wspierać się na ścianach plecionkowych.

Jamy o funkcji gospodarczej. Wydaje się, że obiekty nr 7 i 12 mogły pełnić funkcję gospodarczą (spichlerzy?). Jamy nr 7, 15 i 20 zachowały się tylko częściowo.

Obiekt nr 7 — w rzucie poziomym posiadał kształt wycinka koła, w przekroju poprzecznym nieregularny. Zwraca uwagę „schodkowaty” kształt dna i ścian w północnej jego części, który sugeruje istnienie tam zejścia do wnętrza jamy. Wyróżniał się dość znaczną długością wynoszącą 5,55 m, przy zachowanej szerokości 1,55 m i głębokości 0,64 m. Wypełnisko stanowiła czarna próchnica ze sporą domieszką polepy i węgla drzewnych. Duża ilość ceramiki, w tym tzw. „kuchennej”, kształt jamy i jej wymiary wskazują na magazynową funkcję obiektu. Prawdopodobnie jama posiadała zadaszenie, której konstrukcję nośną stanowiły słupy umieszczone wzdłuż jej osi. Potwierdzeniem tego może być odkrycie zapewne jamy posłupowej, znajdującej się pierwotnie pod spągami omawianej jamy. Pozostałe słupy mogły ulec zniszczeniu podczas korytowania pasa autostrady. Nie wykluczone, że wtórnie obiekt służył jako śmietnisko (ryc. 2).

Jama nr 12 — w rzucie poziomym posiadała kształt owalu o wymiarach 2,40 m x 2,06 m; zachowawcza głębokość wynosiła 0,32 m (znacznym stopień zniszczenia stropu). Wypełnisko stanowiły: ciemnobrunatna próchnica oraz glina z domieszką próchnicy; wystąpiły także węgle drzewne i polepa. Za przynależnością do tej kategorii obiektów świadczyć może owalny kształt i niemal półkolisty przekrój wykluczający funkcję mieszkalną (J. Michalski 1983, s. 156 nn). Oprócz tego piaszczyste i podmokłe w tym miejscu podłoże nie sprzyjało zamieszkiwaniu. W tych warunkach obiekt mógł służyć jako „chłodnia”, mająca zastosowanie szczególnie w ciepłym okresie roku. W wypełnisku natrafiono na

Ryc. 2. Milejowice, stanowisko 19. Fragmenty naczyń ceramicznych: 1 — obiekt 7; 2 — obiekt 12

znaczną ilość ceramiki, w tym tzw. „kuchennej”, spełniającą rolę naczyń zasobowych. Niewykluczone, że obiekt pełnił wtórną funkcję jako *jama odpadkowa*.

Jamy postępowe. Z kulturą łużycką związana jest zapewne większość odkrytych jam postępowych. Tylko jeden tego typu obiekt — nr 2 — posiadał w swym wypełniku ceramikę. Jej charakterystyczny wypał i rodzaj użytej domieszki schudzającej wskazuje na przynależność do kultury łużyckiej.

Jamy o funkcji nieokreślonej. W tej grupie mieści się kilka obiektów: 3, 10, 11, 14, 18, 20. Prawdopodobnie nr-y 3 i 11 tworzyły pierwotnie jedną całość. Obiekt 11, zniszczony w E części, mógł łączyć się z SW partią obiektu 3. Świadczy o tym jednakowe wypełnisko, kształt dna i ich głębokość.

Trudno coś bliższego powiedzieć o funkcji obiektów 14 i 18. Ich wspólną cechą są płaskie dna, charakterystyczne dla poziomów użytkowych obiektów mieszkalnych. Oba, częściowo zachowane, w rzucie poziomym posiadały kształty: nr 14 — rozczłonkowanego owalu o wymiarach 7,36 x 5,06 x 0,28 m; nr 18 — owalu o wymiarach 5,68 x 4,10 x 0,36 m. Wnętrza jam wypełnione były: w obiekcie 14 — jasnobrunatną próchnicą z niewielką domieszką polepy i węgla drzewnych; w obiekcie 18 — czarną próchnicą ze znaczną domieszką polepy. Jamy o podobnych wielkościach i kształcie w rzucie poziomym powstawały najczęściej w wyniku wybierania gliny. W przypadku omawianych obiektów jest to wykluczone z powodu niedostatecznej głębokości (zwłaszcza w przypadku obiektu 14) i ukształtowania powierzchni dna. Tę funkcję należy również wykluczyć ze względu na silne spiaszczenie gliny zalegającej w tym miejscu. Nie da się nic powiedzieć o funkcji dwu dalszych, gdyż zachowały się one w stanie uniemożliwiającym rekonstrukcję.

Obiekty nieokreślone chronologicznie

Można je podzielić na dwie grupy: jamy posłupowe oraz nieokreślone funkcjonalnie.

Jamy posłupowe. Należy do nich 13 obiektów. W rzucie poziomym posiadały przeważnie kształt kolisty, rzadziej owalny i prostokątny. W dwóch przypadkach dwie zachodzące na siebie jamy posiadały kształt ósemkowy. Ich wymiary w rzucie poziomym zawierały się w przedziale: od 0,27 x 0,18 m do 0,62 x 0,60 m; głębokości: od 0,09 m do 0,30 m. W przekroju poprzecznym posiadały kształty: trójkątny, półkolisty, trapezowaty oraz prostokątny. Wypełnisko tych obiektów stanowiła jasnobrunatna próchnica, szara próchnica, czarna próchnica, brunatna próchnica z domieszką piasku, jasnobrunatna próchnica z domieszką gliny, glina z domieszką brunatnej próchnicy oraz szara próchnica z domieszką piasku. Na tym etapie badań nie można stwierdzić wzajemnego powiązania funkcjonalnego odkrytych jam posłupowych.

Jamy nieokreślone funkcjonalnie. Być może jamą posłupową był obiekt nr 10, choć znaczne jej wymiary (w rzucie poziomym 0,90 x 0,70 m; głębokość 0,31 m) mogą wskazywać na inną funkcję, np. gospodarczą.

* * *

Obecny stan rozpoznania archeologicznego i geomorfologicznego pozwala przypuszczać, że omawiane stanowisko znajduje się w międzyrzeczu dwóch odnóg dolinnych Żurawki, przy ich zbiegu. Szerokość tego międzyrzecza w pradziejach nie przekraczała 500 m (H. Chmala 2000, s. 15). W i NW granica zawar-

tego osadnictwa przebiegała w stosunkowo niewielkiej odległości od W krańca założonego wykopu, w bezpośrednim sąsiedztwie pierwotnego koryta rzeki. Na N odcinku osadnictwo sięgnęło zapewne doliny Żurawki, oddalonej o około 200 m od przebadanego obszaru. Trudno dokładniej określić E i S krańce osady. Najbardziej na SE wysunięty obiekt, nr 3, znajdował się w odległości około 160 m od W brzegu wykopu.

Planigrafia obiektów odkrytych na arach 4B–C wskazuje na wiele faz zabudowy osady ludności kultury łużyckiej, szczególnie w okresie halszackim. Ewentualne przyszłe badania po obu stronach byłej drogi ekspresowej mogą dostarczyć nam wiadomości o zasięgu osady, zwłaszcza w kierunku S–E, początkach jej zasiedlenia i charakterze oraz stwierdzić ewentualną obecność cmentarzyska kultury unietyckiej.

BIBLIOGRAFIA

Butent–Stefaniak B.

- 1997 *Z badań nad stosunkami kulturowymi w dorzeczu górnej i środkowej Odry we wczesnym okresie epoki brązu*. Prace Komisji Archeologicznej nr 12, Wrocław–Warszawa–Kraków.

Chmal H.

- 2000 *Wstępna charakterystyka geomorfologiczno–geologiczna stanowisk archeologicznych przy budowanej autostradzie A4: Ślęza 10, Ślęza 13, Wojkowice 15, Wikowice 8, Kurów 11 oraz Milejowice 19*. Badania finansowane przez Fundację na Rzecz Nauki Polskiej w ramach programu „Trakt”. Dokumentacja publikowana w IAE PAN O/Wrocław.

Michalski J.

- 1983 *Zagadnienia systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomych (Ze studiów nad osadami otwartymi kultury łużyckiej)*. Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne, t. 5, s. 135–196.

Sarnowska W.

- 1969 *Kultura unietycka w Polsce*, t. 1, Wrocław–Warszawa–Kraków.
1975 *Kultura unietycka w Polsce*, t. 2, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.